

FARMACEUTSKO DRUŠTVO REPUBLIKE SRPSKE
U SARADNJI SA
FARMACEUTSKOM KOMOROM REPUBLIKE SRPSKE

ZBORNİK RADOVA 2023.

25. SIMPOZIJUM FARMACEUTA
REPUBLIKE SRPSKE
SA MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM

31.03.-01.04.2023. godine
Hotel "Bosna", Banja Luka

Farmaceutsko društvo Republike Srpske
u saradnji sa Farmaceutskom komorom Republike Srpske

ZBORNİK RADOVA
25. SIMPOZIJUM FARMACEUTA REPUBLIKE
SRPSKE S MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM

01.04.2023. godine
Hotel "Bosna", Banja Luka

IZDAVAČ

Farmaceutsko društvo Republike Srpske
Aleja Svetog Save bb, Banja Luka

ZA IZDAVAČA

Mr ph. Nataša Milanović

STRUČNI ODBOR

Prof.dr Mirjana Đermanović

Doc. dr Relja Suručić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Mr ph. Nataša Milanović

ORGANIZACIONI ODBOR

mr ph. Nataša Milanović, predsjednica

mr ph. Jelena Šučur, član

mr ph. Slađana Pejanović, član

mr ph. Miljana Vulović-Tadić, spec, član

mr ph. Jelena Popržen, član

mr ph. Vesna Tadić, član

mr ph. Svjetlana Brdar-Kesić, spec, član

mr ph. Đurđica Janjoš, član

Prim. mr ph. Želimir Janjić, spec, član

TEHNIČKA OBRADA

Mr. računarstva i informatike Boris Kovačić

ŠTAMPA

Farmaceutska komora Republike Srpske

**NOVE USLUGE FARMACEUTSKE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE -
SAVETOVANJE U APOTEKAMA ili SAVETOVANJE U APOTEKAMA -
USLUGE SAVETOVANJA**

Dr sc. Milena Kovačević

Univerzitet u Beogradu – Farmaceutski fakultet, Vojvode Stepe 450, 11000 Beograd,
Republika Srbija

Javne apoteke su najdostupnije zdravstvene ustanove širom sveta, bez obzira na različite karakteristike organizacije zdravstvenih sistema u celini. Kao deo mreže, pružaju podršku funkcionisanju zdravstvenog sistema kroz obezbeđivanje dostupnosti lekova i drugih medicinskih proizvoda stanovništvu. Pored toga, javne apoteke se moraju prilagođavati i potrebama pacijenata, koje se menjaju u skladu sa globalnim trendovima i zahtevima, kao što je bilo u slučaju pandemije COVID-19, ali isto tako u odnosu na lokalne zahteve, kroz akcije unapređenja javnog zdravlja, programe prevencije bolesti, ili nove usluge farmaceutske zdravstvene zaštite za koje postoji sve veći interes u našem regionu¹⁻⁵. Usluge farmaceutske zdravstvene zaštite mogu se podeliti u tri velike grupe: (i) programi prevencije bolesti i unapređenja javnog zdravlja (primer savetovanje o vakcini protiv humanog papiloma virusa, prestanak pušenja), (ii) savetovanje pacijenata na hroničnoj terapiji, što ima za cilj unapređenje ishoda terapije i bolju kontrolu bolesti, sa posebnim interesom prema hroničnim nezaraznim bolestima u kojima sam pacijent ima značajnu ulogu u menadžmentu bolesti (primer standardizovana farmaceutske usluge kod pacijenata sa dijabetesom), i kao treća, ali veoma značajna grupa, (iii) podrška samomedikaciji, odnosno samolečenju blažih stanja ili oboljenja.

Farmaceuti u javnim apotekama moraju da odgovore na veće zahteve pacijenata u pogledu samomedikacije, koja je prema najnovijim podacima meta analize iz 2022. godine zastupljena sa 67% globalno, a čak 75% u Evropi⁶. Kako bi se pružila intervencija adekvatna stanju i zdravstvenim potrebama pacijenta, bez ugrožavanja bezbednosti, potrebno je sprovesti strukturiran razgovor sa pacijentom. Farmaceut vodi razgovor postavljajući jasno definisanih pitanja i tačno utvrđenim redosledom, kako bi se prikupile sve potrebne informacije od pacijenta, ne oslanjajući se na nivo zdravstvene pismenosti pojedinca. U procesu identifikacije da li je pacijent kandidat za samomedikaciju, moraju se isključiti svi alarmni znaci i simptomi. Pridržavanjem definisanim algoritmima, farmaceut pruža strukturiranu, uniformnu uslugu svim pacijentima, primenom principa medicine zasnovane na dokazima. Radna grupa sa Farmaceutskog fakulteta Univerziteta u Beogradu izradila je Smernice za farmaceute, koje su prihvaćene od strane Ministarstva zdravlja Republike Srbije i u otvorenom su pristupu - dostupne svim farmaceutima i drugim zdravstvenim radnicima na web sajtu Ministarstva zdravlja⁷. Smernice za farmaceute izrađene su na osnovu najnovijih dokaza iz medicinske literature, a u sažetju su i konciznoj formi kako bi bile što primenljivije u svakodnevnoj realnoj praksi farmaceuta u uslovima javne apoteke.

U grupi usluga za pacijente sa hroničnim bolestima, odnosno na hroničnoj terapiji, do sada su u uslovima zdravstvenog sistema Republike Srbije testirane i dokumentovane usluge savetovanja pacijenata sa astmom i hroničnom opstruktivnom bolešću pluća. Doprinos farmaceuta u unapređenju stepena adherence, pravilne tehnike inhalacije, kontrole bolesti i ukupnog zdravstvenog stanja pacijenta potvrđen je i publikovan u međunarodnim časopisima^{8, 9}. Dalje, na osnovu tih rezultata Farmaceutska komora Republike Srbije prilagodila je i nastavila sa implementacijom usluge za pacijente sa astmom, i razvila novu uslugu savetovanja za dijabetes (kontinuirano sprovođenje od jula 2019.), koje su u

aktivnim fazama implementacije i prikupljanja podataka preko elektronskih platformi, odnosno aplikacija kojima farmaceuti imaju pristup¹¹⁰. Dalje, na uspešnim primerima određenih evropskih zemalja, a na osnovu podataka o niskom stepenu adherence koji se zapaža prilikom inicijacije, odnosno započinjanja terapije, razvija se i usluga pregleda primene novouvedenog leka¹¹¹. Osnovna struktura usluge podrazumeva periodični kontakt sa pacijentom u toku 3-6 meseci od datuma propisivanja novouvedenog leka, uz savetovanje prilagođeno pitanjima ili prijavljenim problemima od strane pacijenta. Savetovanje ima za cilj da podstakne pacijenta da započne, a potom i nastavi sa primenom novouvedenog leka u terapiji, da razume značaj njegove pravilne i redovne primene, ali i da pruži informacije pacijentu o neželjenim reakcijama koje može očekivati i načinima njihove minimizacije. Upravo je pojava neželjenih reakcija na lek u prvim danima primene leka, a o kojima pacijent nije bio prethodno savetovan, identifikovana kao značajan faktor prekida terapije. Farmaceutska komora Srbije radila je i na razvoju standardizovanih usluga za akutna stanja, kao što je savetovanje za antibiotike pri javnim apotekama. Farmaceutska usluga ima za cilj da se poveća stepen adherence kod pacijenata na terapiji antibioticima, kao jedna od intervencija u zdravstvenom sistemu u cilju smanjenja antibiotske rezistencije. Usluga je takođe u aktivnoj fazi implementacije, prikupljanja podataka o sprovedenim uslugama i ishodima intervencija farmaceuta.

Projekat „Mama Friendly Apoteka – za bezbednu primenu lekova u toku dojenja – Vaš farmaceut“ u realizaciji Saveza farmaceutskih udruženja Srbije takođe je dobio podršku Ministarstva zdravlja za sprovođenje, a ciljna grupa su dojilje kojima je propisan lek u terapiji. Naime, prema zvaničnim podacima, stopa dojene dece u Srbiji je niska. Dodatno, ukoliko se dojiljama propiše neki lek, one najčešće odbijaju da primene lek, ili prestaju da doje zbog straha od eventualnog efekta na dojeno dete. U cilju pružanja podrške dojenju i krajnjem povećanju stope dojene dece, na inicijativu Republičke stručne komisije za podršku dojenju i Ministarstva zdravlja, formirana je radna grupa za izradu Nacionalnih smernica za primenu lekova u periodu dojenja¹²¹. Smernice imaju za cilj da nadomeste nedostatak konkretnih informacija i preporuka za primenu leka u periodu dojenja iz sažetka karakteristika lekova. Nakon objavljivanja ovih smernica, odobren je i projekat u kojem su učestvovali farmaceuti iz javnih apoteka, a podrazumevao je prvo javno oglašavanje sertifikovanih apoteka za ovu vrstu usluge uz podršku UNICEF-a, a potom i pružanje usluge savetovanja dojilja u periodu od aprila do oktobra 2022. godine. Odziv je bio veoma veliki, kako od strane farmaceuta, tako i od strane dojilja, uz interes za nastavak projekta.

Za navedene usluge, profesionalne organizacije farmaceuta organizovale su edukativne programe, sertifikaciju farmaceuta i/ili ustanova nakon završetka programa, potom su razvijeni dodatni materijali, obrasci i algoritmi kao podrška pružanju usluge, a obezbeđena je i softverska podrška kroz razvoj aplikacija putem kojih farmaceuti veoma lako unose podatke o pruženim uslugama. Naučna i praktična evaluacija prikupljenih podataka biće upotrebljena kao objektivni pokazatelj doprinosa farmaceuta u zdravstvenom sistemu, sa krajnjim ciljem zvaničnog uvođenja usluga farmaceutske zdravstvene zaštite i refundiranja od strane fonda za zdravstveno osiguranje.

Literatura:

1. Al-Jumaili AA, Ameen IA, Alzubaidy DA. Influence of Pharmacy Characteristics and Customer Quality of Life on Satisfaction of Community Pharmacy Customers. *Innov Pharm.* 2020;11(1):10.24926/iip.v11i1.2434.

2. Kazemioula G, Golestani S, Alavi SMA, Taheri F, Gheshlagh RG, Lotfalizadeh MH. Prevalence of self-medication during COVID-19 pandemic: A systematic review and meta-analysis. *Front Public Health*. 2022;10:1041695.
3. Bucsa C, Farcas A, Udrea M, Bojita M, Mogosan C, Leucuta D. Concordance of pharmacist versus patient responses regarding counselling in community pharmacy. *J Eval Clin Pract*. 2022;28(4):558-565.
4. Paré G, Motulsky A, Castonguay A, Boulenger S. Nature and perceived benefits of patient-initiated consultations in community pharmacies: A population survey. *Explor Res Clin Soc Pharm*. 2022;8:100194.
5. Lopez T, Nuffer W. Impact and Sustainability of a 10-year Community Pharmacy Disease Management Service. *Innov Pharm*. 2021;12(1):10.24926/ijip.v12i1.3630.
6. Ghasemyani S, Benis MR, Hosseiniard H, Jahangiri R, Aryankhesal A, Shabaninejad H, Rafei S, GhashghaeA. Global, WHO regional, and continental prevalence of self-medication from 2000 to 2018: A systematic review and meta-analysis. *Ann Public Health*. 2022;1:585.
7. Ministarstvo zdravlja Republike Srbije. Nacionalni vodiči dobre kliničke prakse. Smernice za farmaceute u primarnoj zdravstvenoj zaštiti (2021). Dostupno na: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/333325/nacionalni-vodici-dobre-klinicke-prakse.php>
8. Kovačević M, Čulafić M, Jovanović M, Vučićević K, Kovačević SV, Miljković B. Impact of community pharmacists' interventions on asthma self-management care. *Res Social Adm Pharm*. 2018;14(6):603-611.
9. Čulafić M, Kovačević M, Jovanović M, Roganović M, Vezmar-Kovačević S, Vučićević K, Miljković B. Community pharmacist-driven interventions in COPD: improving knowledge, attitude and health status. *Acta Pol Pharm - Drug Research*. 2022;79(5):725-734.
10. Republika Srbija. Farmaceutska komora Srbije. Dostupno na: <https://www.farmkom.rs/onlineedukacije.php>
11. Elliott RA, Boyd MJ, Tanajewski L, Barber N, Gkountouras G, Avery AJ, Mehta R, Davies JE, Salema NE, Craig C, Latif A, Waring J, Chuter A. 'New Medicine Service': supporting adherence in people starting a new medication for a long-term condition: 26-week follow-up of a pragmatic randomised controlled trial. *BMJ Qual Saf*. 2020;29(4):286-295.
12. Ministarstvo zdravlja Republike Srbije. Nacionalne smernice za primenu lekova u periodu dojenja (2021). Dostupno na: <https://www.zdravlje.gov.rs/tekst/351918/nacionalne-smernice-za-primenu-lekova-u-periodu-dojenja.php>